

Eesti Kohtunike Ühing

Riigikogu õiguskomisjon
oiguskomisjon@riigikogu.ee

Teie 18.10.2022

Meie 01.11.2022

Arvamus tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja halduskohtumenetluse seadustiku muutmise seaduse (paberivabale kohtumenetlusele üleminek) eelnõule (723 SE)

Eesti Kohtunike Ühing (EKOÜ) tänab Riigikogu õiguskomisjoni täiendava arvamuse esitamise võimaluse eest. Osundame, et EKOÜ on 24.08.2020 esitanud arvamuse sama eelnõu väljatöötamiskavatsusele ning 10.08.2021 arvamuse eelnõule.

EKOÜ on esitatud arvamustes korduvalt rõhutanud, et ühingul puuduvad põhimõttelised vastuväited digitaalsete menetlusvõimaluste kasutamisele. EKOÜ toetab eesmärki vähendada ulatuslikku paberikulu ja muuta kohtumenetlused senisest paindlikumateks ning tänapäevasemateks.

Eelnõuga soovitakse muuta kohtutoimikut puudutavat regulatsiooni, andes kõikides tsiviil- ja haldusasjades digitaalsele kohtutoimikule (DT) õiguslik jõud, et hõlbustada paberivabale kohtumenetlusele üleminekut. EKOÜ põhimõtteliselt toetab eelnõus toodud eesmärki. Käesoleval ajal juba kasutatakse kohtumenetlustes laialdaselt digitaalseid võimalusi ning digitaalset toimikut, mistõttu on oluline leida õiguslik selgus küsimuses, millises vormis toimik omab õiguslikku jõudu.

Teisalt ei ole EKOÜ liikmete hulgas üksmeelt küsimuses, kas täielik üleminek kõigis kohtumenetluse liikides digitaalsele toimikule on käesoleval ajal sisuliselt ja tehniliselt võimalik ning tagaks parimal viisil õigusemõistmise, menetlejate endi ning menetlusosaliste huve.

Täielikku üleminekut digitaalsele menetlusele on toetanud EKOÜ halduskohtunikest liikmed. Tsiviilkohtunikest on täielikku üleminekut toetanud 6 Harju Maakohtu kohtunikku ja kohtu aseesimees ning Viru Maakohtu esimees.

Valdavas osas on EKOÜ tsiviilkohtunikest liikmed leidnud, et kuigi digitaalse toimiku õigusjõu määratlemine on oluline, ei ole kohene üleminek digitaalsele menetlusele võimalik ning seda eeskätt varasemalt EKOÜ esile toodud tehniliste ja praktiliste probleemide tõttu. Nendest probleemidest peame vajalikuks välja tuua järgnevad ning need probleemid ei seondu üksnes tsiviilkohtumenetlusega.

- **Digitoomiku mõju kohtunike ja kohtuametnike tervisele.** Täielik paberivaba menetlus eeldab kohtu töötajatelt kogu menetluse kestel ainult arvutite kasutamist, mis vältimatult mõjutab nende tervist. Samale probleemile on juhtinud tähelepanu Riigikohus. Eelnõu koostamisel ei ole ohutegureid ühelgi viisil kaardistatud ega hinnatud, puudub plaan ohuteguritest tulenevate mõjude vältimiseks või mõjude vähendamiseks. Nõustuda ei saa eelnõu seletuskirjas toodud väitega, et ainus eelnõu ebasoovitav mõju tuleneb asjaolust, et kohtunikud ja kohtuametnikud ei ole harjunud igapäevaselt töös digitaalseid

lahendusi kasutama. Viidatud väitest järeldeb, et mõju kohtunike ja kohtuametnike tervisele ei ole sisuliselt hinnatud ning selle mõju hindamist isegi vajalikuks peetud.

Nõustuda ei saa eelnõu seletuskirjas toodud väitega, et mõju tervisele puudub, sest kohtunikud ja kohtutöötajad läbivad regulaarselt tervisekontrolli ning ekraaniga töötamise aega saab reguleerida. Olukorras, kus kogu tööaeg tervikuna tuleb veeta ekraani kasutades, ei ole tööaja reguleerimine kohtute töökoormust arvestades sisuliselt enam võimalik. Töötervishoiu ja tööohutuse seadusest tuleneb tööandja kohustus hinnata töökeskkonnast tulenevate ohutegureid ning neid ennetada. Kirjeldatud tööandja kohustus ei ole asendatav ega välistatav üksnes töötajate regulaarse tervisekontrolli läbiviimisega.

- **Tehnilised puudused olemasolevates infosüsteemides.** EKoÜ on korduvalt juhtinud tähelepanu Kohtute infosüsteemis (KIS) ja DT-s esinevatele hulgalistele tehnilistele probleemidele. Kuigi olukord on järk-järgult paranenud, ei ole süsteemide jõudlus ja töökindlus endiselt piisav täielikule paberivabale kohtumenetlusele üleminekuks. EKoÜ toetab mitmete kohtute arvamust, et täielik üleminek paberivabale kohtumenetlusele on võimalik vaid siis, kui infosüsteemid on kiired, töökindlad ja kasutajatele mugavad. Nõustuda ei saa eelnõu seletuskirjas toodud väitega, et töökindlus on täielikult tagatud.
- **Lahendamata on mitmed kohtunike esile toodud riistvara ja tarkvaraga seotud puudused.** Kuigi probleemide kõrvaldamiseks on loodud digitoimiku arenduse töögrupp, ei arvestata kohtunike ettepanekuid puuduste kõrvaldamiseks sageli sisuliselt ega anta toimivat tagasisidet küsimuses, millal esile toodud puudused kõrvaldatakse. Puuduste kõrvaldamine on olnud äärmiselt aeganõudev.
- **Pabertoimiku kaotamine toob paratamatult kaasa toimikuga töötamise osade võimaluste kadumise, mis menetlust aeglustavad, mitte ei kiirenda.** Sellised menetlused ja juhtumid esinevadki sageli nimelt tsiviilvaidlusi lahendavate kohtunike töös. Kohtumenetluse kestust ei mõjuta mitte see, kui kaua läheb kantseilil või sekretäril aega pabertoimiku köitmisele, vaid aeg, mis kulub kohtunikul vaidluse sisulisele lahendamisele, sh toimikuga töötamisele. Ka kõige parema tehnoloogilise varustatuse ja toimiva digitoimiku rakenduse korral on paratamatu, et osasid toiminguid on mugavam ja kiirem teha pabertoimikuga.
- **Tähelepanuta on jäetud Riigikohtu arvamus, et täielikule digitaalsele menetlusele üleminek võib halvendada lahendite kvaliteeti.** Nõustuda ei saa eelnõu seletuskirjas toodud väitega, et digitaalselt materjalide lugemine võimaldab paremat tekstiotsingut ja materjalide läbitöötamist. Eelnõu seletuskirjas puuduvad viited andmetele, milliste alusel selline järeldeb on tehtud. EKoÜ on selgitanud, et mahukate ja keeruliste asjade lahendamine on paratamatult kiirem ja efektiivsem pabertoimiku abil. Inimese aju võime hoomata informatsiooni paberil on oluliselt suurem kui ekraani vahendusel¹. Eriti kriitiliseks muutuvad erinevused olukorras, kus mahukaid ja keerukaid materjale tuleb analüüsida kiiresti. Kuigi eelnõu annab kohtunikule õiguse endale dokumente välja printida, võib sellise lahendusega kohtunike töökoormus ja kohtute paberikulu suurened. Nii tuleb igal kohtunikul ise asuda tegelema materjalide väljaprintimisega ning seda tuleb teha igas järgnevas kohtuastmes uuesti.
- **DT ei ole erinevalt pabertoimikust täielikult kohtuniku kontrolli all,** millele on EKoÜ juhtinud tähelepanu VTK kohta esitatud arvamuses. Justiitsministeeriumi

¹ Vt nt: T. Bachmann. Paberil ja digitaalselt esitatud info tajumise erinevused: teaduslike uuringute tulemuste ülevaade. – Kohtute aastaraamat 2019. Kättesaadav arvutivõrgus: <https://aastaraamat.riigikohus.ee/paberil-ja-digitaalselt-esitatud-info-tajumise-erinevused-teaduslike-uuringute-tulemuste-ulevaade/>.

väljastatud lubade alusel saavad toimikus olevale infole ligi pääseda kolmandad isikud ilma poolte ja kohtuniku loata. Esinenud on juhtumeid, kus KIS-is (ja seeläbi DT-s) on tehtud muudatusi ja vaadeldud dokumente ilma asja menetleva kohtuniku teadmisetä. Sellega seotud ohud on jäänud eelnõu koostamisel piisava tähelepanuta. Eelnõu seletuskirjas ei ole EKoÜ esile toodud probleemide sisulist vastust antud.

- **Puudub õigusemõistmise vastaste digitaalsete süütegude selge regulatsioon.** EKoÜ juhib tähelepanu asjaolule, et Karistusseadustiku 18. peatükis puudub õigusemõistmise vastaste digitaalsete süütegude regulatsioon. Puudub karistusõiguslik kaitse digitaalselt toimepandavate süütegude vastu, millega soovitakse kohtumenetluse tulemust mõjutada, tõendeid kõrvaldada või kunstlikult luua, DT-s sisalduvaid andmeid ebaseaduslikult kasutada või avalikustada.

Eeltoodut kokku võttes EKoÜ küll toetab põhimõtteliselt menetlusnormide muutmist viisil, kus see annaks selge võimaluse menetlusi digitaalselt läbi viia, kuid säilima peaks õigusemõistmise huve arvestav paindlikkus. Eelnõu § 57¹ võimaldab pabertoimiku koostamist vaid erandlikul juhul, kui digitaalse toimiku pidamine ei ole võimalik tehnosüsteemide mittetoimimise või mõne muu erandliku asjaolu tõttu. See säte ei anna kohtunikule õigust otsustada toimiku koostamist paberkuju juhul, kui see on vajalik lähtuvalt õigusemõistmise huvidest (sh näiteks lapsendamise juhtumite korral või keerukate vaidluste korral).

Alternatiivina võiks kaaluda paindlike lahenduste kasutamise võimaldamist seni, kuni eelviidatud probleemid on lahendatud ning tehniliste süsteemide täielik töökindlus ja kasutajamugavus tagatud. Samuti võiks eraldi kaaluda digitaalsele menetlusele täielikku üleminekut üksnes halduskohtumenetluses, sest halduskohtunike hulgas on valmidus üleminekuks olemas.

Austusega

(allkirjastatud digitaalselt)

Anu Uritam
Eesti Kohtunike Ühingu esimees